

การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4 ในศตวรรษที่ 21
MANAGING EDUCATIONAL INSTITUTIONS TOWARDS EXCELLENCE BASED ON
THE FOUR IDDHIPADA PRINCIPLES IN THE 21ST CENTURY

^[1]สุภัทสราร วันทมาตย์ Suphatsara Wantamat

^[2]ลำพอง กลมกุล Lampong Klomkul

^[3]พระมหาญาณวัฒน์ ฐิตวฑฒโน Phramaha Yannawat Thitavaddhano

^[1] ^[2] ^[3] มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author E-mail: Suphatsara8510@gmail.com

Article Received January 20, 2024, Revised: August 20, 2024, Accepted: August 23, 2024.

บทคัดย่อ

บทความวิชาการฉบับนี้เป็นเรื่องการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4 ในศตวรรษที่ 21 เป็นการบริหารสถานศึกษาโดยใช้กระบวนการและหลักการบริหารสู่ความเป็นเลิศ ประกอบด้วย 5 ขั้นตอนดังนี้ 1) การวางแผน 2) การจัดองค์การ 3) การบังคับบัญชาสั่งการ 4) การประสานงาน และ 5) การควบคุม ในการบริหารสถานศึกษาให้เป็นเลิศได้นั้น ผู้บริหารต้องมีทักษะและมีคุณลักษณะที่สอดคล้องกับศตวรรษที่ 21 ส่วนในด้านครูสอนจะต้องมีคุณลักษณะและมีการปรับเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ของตนเองให้แตกต่างจากเดิมไปสู่บทบาทของครูผู้สอนในศตวรรษที่ 21 นอกจากนี้จะต้องพัฒนาด้านผู้เรียนให้มีคุณภาพตามทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 คือทักษะ 3R8C และสิ่งสำคัญคือผู้บริหารสถานศึกษา ครูผู้สอน และผู้เรียน ต้องนำหลักพุทธธรรม คือหลักอิทธิบาท 4 ประกอบด้วย ฉันทะคือความพอใจ วิริยะคือความเพียร พยายาม จิตตะคือมีจิตใจมุ่งมั่น ฝักใฝ่ และวิมังสาคือไตร่ตรอง พิจารณาใคร่ครวญอย่างรอบครอบนำมาใช้ในการบริหารสถานศึกษา การสอน และการเรียน จะทำให้ประสบความสำเร็จและส่งผลให้สถานศึกษาก้าวสู่ความเป็นเลิศในที่สุด

คำสำคัญ: การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ, อิทธิบาท 4, ศตวรรษที่ 21

ABSTRACT

This academic article explored the management of educational institutions towards excellence based on the Four Iddhipāda principles in the 21st century. It discussed the management of educational institutions through processes and principles, comprising five steps: 1) Planning, 2) Organizing, 3) Commanding, 4) Coordinating, and 5) Controlling. To achieve excellence in managing educational institutions, administrators must possess skills and competencies aligned with the demands of the 21st century. In terms of teaching, educators needed to exhibit distinct characteristics and adapted their roles from traditional teaching to that of 21st-century teachers. Additionally, there was a need for the development of learners to meet the quality standards and skills required in the 21st century, specifically the 3R8C skills. Moreover, administrators, teachers, and learners should apply the principles of Buddhist

ethics, encompassing the Four Iddhipāda principles: Chanda (satisfaction), Viriya (endeavor), Citta (dedication), and Vimamsā (reflection), in the management of educational institutions, teaching, and learning. Embracing these principles would lead to success and enable educational institutions to achieve excellence in the end.

Keywords: Managing Educational Institutions Towards Excellence, Four Iddhipadā Principles, 21st Century

บทนำ

ปัจจุบันการศึกษาได้รับความคาดหวังให้ทำหน้าที่ต่างๆ ในทางสังคมการเมืองและเศรษฐกิจมากมายตั้งแต่ ช่วยให้ประชาชนอ่านออกเขียนได้ คิดเป็น เรียนรู้จริยธรรม และความเป็นพลเมืองตลอดจนพัฒนาทักษะทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะช่วยให้เพิ่มความสามารถในสังคมระยะยาว การศึกษาที่ไม่มีคุณภาพจึงก่อให้เกิดปัญหาที่ร้ายแรงต่อประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในศตวรรษที่ 21 ซึ่งประชาชนต้องการทักษะการคิดและการดำรงชีวิตที่แตกต่างจากอดีตที่ผ่านมาอย่างมีนัยสำคัญ (Thailand Development Research Institute, 2013) และในปัจจุบันในยุคโลกาภิวัตน์ที่มีความไม่แน่นอน ทักษะเดิม ๆ ที่มนุษย์มีและใช้ได้ผลในโลกยุคก่อน ไม่สามารถใช้ได้ผลในยุคปัจจุบันและในอนาคตมนุษย์ต้องเรียนรู้ทักษะใหม่ ๆ เพื่อความอยู่รอดในสังคม (Martin, 2010) ทำให้องค์การทั้งภาครัฐและเอกชนต้องมีการปรับเปลี่ยนให้อยู่รอด และมีความเหมาะสมกับสถานการณ์ดังกล่าว ผู้บริหารในฐานะผู้นำองค์กรจำเป็นต้องปฏิรูปตนเอง และการเปลี่ยนแปลงองค์กรครั้งใหญ่เพื่อนำพาไปสู่ความสำเร็จตามเป้าหมายที่ต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารสถานศึกษามีบทบาทสำคัญที่จะต้องบริหารจัดการทรัพยากรทางการศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพ และความสมดุลเพื่อให้บริหารจัดการศึกษาให้บรรลุผลสำเร็จ (ภูษิต ปุณรัตน์ และคณะ, 2561)

ผู้บริหารสถานศึกษาต้องบริหารสถานศึกษาให้มีความเป็นเลิศโดยพัฒนาด้านคุณภาพของโรงเรียนให้ได้มาตรฐานตามเกณฑ์การจัดการศึกษาของระบบสากล โดยนำเกณฑ์การจัดการศึกษาตามรางวัลคุณภาพแห่งชาติประเทศสหรัฐอเมริกา (Malcolm Baldrige National Quality Award: MBNQA) มาเป็นแบบอย่างในการพัฒนาโรงเรียน ในประเทศสหรัฐอเมริกาโรงเรียนที่ประสบความสำเร็จในการพัฒนาความเป็นเลิศของโรงเรียน โดยการใช้แนวคิดดังกล่าวเช่น โรงเรียนเพอร์ลริเวอร์ (Pearl River School District) แห่งรัฐนิวยอร์ก และมหาวิทยาลัยวิสคอนซิน แห่งรัฐวิสคอนซิน ซึ่งโรงเรียนดังกล่าวมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนที่สูงต่อมาประเทศพัฒนาแล้วทั่วโลกได้นำแนวคิดดังกล่าวมาใช้จนเกิดผลสำเร็จ เช่น สิงคโปร์ ญี่ปุ่น ออสเตรเลีย ฮองกง และไทย ได้นำมาปรับใช้กับการศึกษาในประเทศของตนเช่นเดียวกัน เรียกว่าเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติประเทศไทย (Thai Quality Award: TQA) โดยสำนักงานรางวัลคุณภาพแห่งชาติภายใต้การบริหารจัดการของสถาบันเพิ่มผลผลิตแห่งชาติเป็นหน่วยงานหลักในการประสานความร่วมมือเผยแพร่สนับสนุนและผลักดันให้องค์กรต่างๆ ทั้งภาคการผลิตบริการ และทางด้านการศึกษานำเกณฑ์รางวัลคุณภาพแห่งชาติประเทศไทยไปพัฒนาศักยภาพระบบการบริหารจัดการไปสู่ความเป็นเลิศอย่างยั่งยืน (ช่วงโชติ พันธุเวช, 2551)

ในการทำงานให้ประสบผลสำเร็จได้นั้น ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มาใช้ในการบริหาร คือหลักอิทธิบาท ซึ่งเป็นหลักธรรมแห่งความสำเร็จ ประกอบด้วย 4 อย่าง คือ ฉันทะ คือ ความพอใจ วิริยะ คือ ความเพียร จิตตะ คือ ความคิดจดจ่อ และ วิมังสา คือ การสอบสวนไตร่ตรองแปลให้จำง่ายตามลำดับว่า มีใจรัก พากเพียรทำ เอาจิตฝึกฝน ใช้ปัญญา สอบสวน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต),

2549) ดังนั้น ผู้เขียนจึงได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศตามหลักกิติบาท 4 ในศตวรรษที่ 21 โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

กระบวนการและหลักการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ

หลักทั่วไปในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ มีนักทฤษฎี Henry Fayol (อ้างใน ธงชัย สันติวงษ์, 2539) ได้จัดหน้าที่ในการจัดการเพื่อการบริหารองค์กรสู่ความสำเร็จไว้ ดังนี้

1. การวางแผน (Planning) คือ ภาระหน้าที่ของผู้บริหารที่จะต้องทำการคาดการณ์ล่วงหน้าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อการทำงานและกำหนดขึ้นเป็นแผนการปฏิบัติงานหรือวิถีทางที่จะปฏิบัติเพื่อเป็นแนวทางของการทำงานในอนาคต

2. การจัดองค์การ (Organizing) คือ การจัดให้มีโครงสร้างของสายงาน ตำแหน่งงานและอำนาจหน้าที่ต่าง ๆ เพื่อให้ทรัพยากรทางการบริหารอยู่ในที่ที่เหมาะสม ในอันที่จะช่วยงานขององค์กรให้บรรลุผลสำเร็จ

3. การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) คือการดูแลสั่งการให้งานเป็นไปด้วยความถูกต้องเรียบร้อย

4. การประสานงาน (Coordinating) คือ การดูแลความสะดวกให้ผู้ทำงานสามารถทำงานได้โดยสะดวกเต็มความสามารถ เชื่อมโยงทุกคนให้เข้ากันได้และกำกับไปสู่จุดมุ่งหมายเดียวกัน

5. การควบคุม (Controlling) คือ ภาระหน้าที่ในการที่จะต้องกำกับให้สามารถประกันได้ว่ากิจกรรม ต่าง ๆ ที่ทำไปนั้น สามารถเข้ากับแผนที่ได้วางไว้ให้งานดำเนินไปตามแผนที่วางเอาไว้

สรุปได้ว่า หลักทั่วไปในการบริหารองค์กรสู่ความสำเร็จนั้น ควรปฏิบัติตามองค์ประกอบของการวางแผน เพื่อกำหนดแนวทางในการทำงาน การจัดองค์การที่เหมาะสม การบังคับบัญชาสั่งการที่มีเสถียรภาพ และการควบคุมกระบวนการของงานให้เป็นไปตามงานที่ได้วางแผนไว้

การที่จะพัฒนาสถานศึกษาเพื่อไปสู่ความเป็นเลิศนั้นต้องอาศัยองค์ประกอบหลายอย่าง ดังนี้

1. ด้านผู้บริหารสถานศึกษา การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศนั้นผู้บริหารสถานศึกษาจำเป็นต้องมีทักษะและคุณลักษณะ ของศตวรรษที่ 21 ดังนี้

1.1 ทักษะของผู้บริหารสถานศึกษาที่เป็นเลิศ ในศตวรรษที่ 21

ผู้บริหารสถานศึกษาเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในสถานศึกษา ทักษะการบริหารของผู้บริหารสถานศึกษาจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะบริหารปัจจัย ทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ ดังนั้น ผู้บริหารจำเป็นต้องมีทักษะต่างๆ เพื่อให้การบริหารงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและประสบความสำเร็จ ประกอบไปด้วย 7 ทักษะดังต่อไปนี้ (Griffin, 2013)

1. ทักษะด้านเทคนิค (Technical Skills) เป็นทักษะที่สำคัญในการบรรลุ และเข้าใจลักษณะของงานแต่ละประเภทในองค์กรเป็นทักษะที่สำคัญยิ่งต่อผู้บริหารระดับต้น เพราะเป็นผู้ปฏิบัติงานให้แก่ผู้ใต้บังคับบัญชาและตอบคำถามเกี่ยวกับงานนั้นๆ ซึ่งผู้บริหารที่ดีต้องทราบถึงวิธีการปฏิบัติงานที่ได้มอบหมายให้ผู้ใต้บังคับบัญชา

2. ทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล (Interpersonal Skills) ผู้บริหารนั้นใช้เวลาส่วนหนึ่งในการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลทั้งภายในและภายนอกองค์กรด้วยเหตุผลหลายๆ ประการ ผู้บริหารจำเป็นต้องมีทักษะด้านความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือความสามารถในการติดต่อสื่อสารเข้าใจและกระตุ้นบุคคล กลุ่มบุคคล ผู้บริหารจึงต้องมีความสัมพันธ์อันดีกับผู้ใต้บังคับบัญชา เพื่อนร่วมงาน และผู้มีตำแหน่งเหนือกว่าขององค์กร

3. ทักษะด้านมโนภาพ (Conceptual Skills) ทักษะด้านมโนภาพขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้บริหารในการคิดเชิงรูปธรรม ผู้บริหารจึงต้องความสามารถในการคิดเพื่อเข้าใจภาพรวมของการทำงานและสภาพแวดล้อมขององค์กร เพื่อที่จะรวบรวมส่วนต่างๆเข้าด้วยกัน ซึ่งผู้บริหารจะต้องคิดอย่างมีกลยุทธ์เพื่อที่จะได้เห็นภาพรวมขององค์กร และสามารถตัดสินใจได้อย่างหลากหลายเพื่อสนองต่อองค์กร

4. ทักษะด้านการวินิจฉัย (Diagnostic Skills) เป็นทักษะที่ทำให้ผู้บริหารมีความสามารถในการนึกคิดตอบสนองต่อสถานการณ์ต่างๆ ได้อย่างเหมาะสม

5. ทักษะด้านการสื่อสาร (Communication Skills) ผู้บริหารที่สามารถสื่อสารความคิดและข้อมูลของตนสู่ผู้อื่น สามารถรับทราบความคิดและข้อมูลจากผู้อื่นอย่างมีประสิทธิภาพทำให้ผู้บริหารสามารถส่งผ่านความคิดสู่ผู้ใต้บังคับบัญชาให้ทราบถึงสิ่งที่เป็นที่คาดหวังจากผู้ร่วมงาน

6. ทักษะด้านการตัดสินใจ (Decision-Making Skills) ผู้บริหารที่ดีจะต้องมีทักษะในการตัดสินใจที่ดีเช่นกัน ทักษะการตัดสินใจ หมายถึง ความสามารถของผู้บริหารในการตระหนักและจำกัดขอบเขตของปัญหาและโอกาสได้อย่างถูกต้อง และเลือกวิธีการที่เหมาะสมในการแก้ไขปัญหาหรือเลือกโอกาสนั้น ๆ แต่ทว่าไม่มีผู้บริหารคนใดที่จะสามารถตัดสินใจได้อย่างถูกต้องทุกครั้ง ฉะนั้นผู้บริหารที่ดีจะต้องตัดสินใจได้อย่างถูกต้องให้ได้มากที่สุด

7. ทักษะด้านการบริหารเวลา (Time-Management Skills) หมายถึง ความสามารถในการจัดลำดับงาน เพื่อให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและมอบหมายงานได้อย่างเหมาะสม ผู้บริหารจะพบเจอแรงกดดันและความท้าทายอย่างหลากหลายทำให้ ติดอยู่กับปัญหาและมักจะเลื่อน หรือมอบหมายงานให้ผู้อื่นทำแทนได้ง่ายดาย

1.2 คุณลักษณะของผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21

ผู้ที่จะเป็นผู้นำได้นั้นจะต้องมีคุณลักษณะ บุคลิกภาพพิเศษกว่าคนทั่วไป ได้แก่ มีความเฉลียวฉลาด มีความกล้าหาญ มีความกระตือรือร้น มีลักษณะท่าทางดีสง่าน่าเลื่อมใส มีความยุติธรรม ฯลฯ ผู้นำที่ดีนั้นจะต้องมีลักษณะบางอย่าง ผู้นำไม่ใช่คนที่ต่างไปจากคนธรรมดาอื่นๆ อย่างน้อยผู้นำจะต้องมีลักษณะพื้นฐานเช่นเดียวกับ มนุษย์ ผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21ควรมีคุณลักษณะ 15 ประการ ดังนี้ (George Couros, 2010)

1. นักสร้างสรรค์ (Creative) ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพ มีกระบวนการผลักดันให้บุคลากรในโรงเรียนที่มีความสามารถสร้างสรรค์งานให้มีคุณภาพและมาตรฐานมากขึ้น ต้องผลักดันเพื่อประโยชน์ของนักเรียน และจะต้องหาวิธีจัดการอย่างต่อเนื่องเหมือน"ทฤษฎีน้ำไหล (flow theory)"

2. นักการสื่อสาร (Communicator) ผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพไม่เพียงแต่การสื่อสารโดยการแบ่งปันข้อ มูลผ่านหลายสื่อเท่านั้นแต่ยังเป็นผู้ฟังที่มีประสิทธิภาพซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นที่กลุ่มผู้บริหารต้องเป็นผู้สื่อสารที่มีประสิทธิ ภาพกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งหมด

3. นักคิดวิเคราะห์ (Critical Thinker) ผู้บริหารจึงต้องให้ความสนใจในความคิดที่ครูหรือบุคลากรแสดงออกเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่ง โดยเฉพาะด้านผลกระทบที่มีต่อโรงเรียนและนักเรียนในระยะยาว และจะได้รับประโยชน์เหล่านั้นมากที่สุดได้อย่างไรถือว่าเป็นสิ่งสำคัญสำหรับผู้บริหาร ที่จะต้องนำเอาข้อมูลและความคิดต่างๆ มาใช้ในการตัดสินใจทั้งหมด

4. สร้างชุมชน (Builds Community) ในที่นี้หมายถึง การประสานเชื่อมโยงต่อกันกลุ่มคนที่เหมาะสม ตัวอย่างเช่น วิธีที่จะสร้างโอกาสให้กับบุคลากรเพื่อ เชื่อมโยงต่อกับคนอื่นๆ ที่จะช่วยส่งเสริมการ

เรียนรู้มากขึ้นมันเป็นสิ่งสำคัญที่ไม่เพียงแต่พัฒนาผู้นำในโรงเรียนเท่านั้น แต่เป็นการเปิดโอกาสให้คนอื่นเห็นความเป็นผู้นำด้วย

5. การมีวิสัยทัศน์ (Visionary) ผู้บริหารโรงเรียนที่มีประสิทธิผลต้องมีวิสัยทัศน์ในการที่จะทำ
ให้โรงเรียนเตรียมพร้อมที่ดีที่สุด สำหรับนักเรียนไปสู่อนาคตที่ต้องการ และสามารถแบ่งปันวิสัยทัศน์ไปพัฒนา
ชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพพร้อมกันได้ด้วย

6. การสร้างความร่วมมือและการติดต่อ (Collaboration and Connection) ผู้บริหารต้อง
แสวงหา แบ่งปันข้อมูล และความรู้อย่างเปิดเผยชัดเจน มีการค้นหาความเข้าใจและปฏิบัติอย่างเข้าใจกับคนอื่น
มีการติดต่อกับโลกภายนอกผ่านทางบล็อก และสื่อทางสังคม และต้องสร้างการร่วมมือกับผู้อื่น

7. สร้างพลังเชิงบวก (Positive Energy) ผู้บริหารต้องสร้างหลักการทั้งเชิงบวกเชิงรุก และ
วิธีการดูแลเอาใจใส่ต้องใช้เวลาในการพบปะพูดคุยกับนักเรียน ครู และผู้ปกครองให้รับรู้และเห็นคุณค่าของ
พวกเขาโดยการพัฒนาความสัมพันธ์ที่แท้จริงให้เกิดขึ้น นอกจากนี้ผู้บริหารต้องสร้างสุขภาพตนเองสวัสดิการ
และระดับพลังงานให้พร้อมเสมอ

8. ความเชื่อมั่น (Confidence) ผู้บริหารต้องมีลักษณะความมั่นใจ (confidence) เข้าถึงได้
ง่าย (approachable) มีความโดดเด่น (be visible) ในฐานะที่เป็นผู้นำต้องมีความกล้าที่จะต้องเผชิญกับ
สถานการณ์ที่ยากลำบาก ซึ่งสถานการณ์เหล่านี้มักจะอยู่ในความสงบเสมอ และมีความมั่นใจในการรักษาขวัญ
กำลังใจและความเชื่อมั่นในชุมชนโรงเรียน

9. ความมุ่งมั่นและความพากเพียร (Commitment and Persistence) ผู้บริหารต้องมีความ
มุ่งมั่นและความทุ่มเท (dedication) อย่างจริงจังเพื่อผลักดันให้กับครู และนักเรียนเกิดความมุ่งมั่นทุ่มเทในงาน
และอย่ายอมแพ้ (Never give up) เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จตามเป้าหมายการพัฒนาที่กำหนดไว้

10. ความเต็มใจที่จะเรียนรู้ (Willingness to Learn) ผู้บริหารต้องเรียนรู้อย่างสม่ำเสมอ
เพราะการเปลี่ยนแปลงในศตวรรษที่ 21 เป็นสิ่งที่น่าตื่นตัวและนำมาใช้เสริมสร้างศักยภาพผู้บริหาร และสังคม
โรงเรียนผู้บริหารจึงต้องเป็นผู้เรียนรู้ตลอดชีวิต (Be a Lifelong Learner)

11. ต้องเป็นนักประกอบการคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม (Entrepreneurial, Creative and
Innovative) ความสามารถในการคิดนอกกรอบเป็นพลังที่มีอำนาจของผู้บริหารการคิดสร้างสรรค์และ
นวัตกรรมเป็นวิธีที่ดีที่สุดในการบริหารจัดการกับความซับซ้อนทางสังคมในศตวรรษที่ 21 และต้องพัฒนา
โรงเรียนเป็นองค์การประกอบการ (entrepreneurial organization) ได้ด้วย

12. นักริเริ่มงาน (Intuitive) ผู้บริหารต้องเรียนรู้ถึงความเชื่อมั่นในสัญชาตญาณ (instincts)
ของตนเองความสามารถการเป็นนักคิด นักริเริ่มสร้างสรรค์ ผู้บริหารสามารถการแก้ปัญหาให้สำเร็จอย่างไม่คาด
ฝัน หรือจากการสังหรณ์ใจ (intuitively) ซึ่งเป็นการเกิดขึ้นจากความชาญฉลาด

13. ความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจ (Ability to Inspire) ผู้บริหารควรสร้าง
ความกระตือรือร้น และความคิดเชิงบวกต่อบุคลากรในการร่วมกันกำหนดทิศทางในอนาคต สิ่งทั้งหมดนี้ต้อง
เน้นให้เกิดขึ้นใน ขณะที่ยังดำรงตำแหน่งผู้บริหาร

14. การเจียมเนื้อเจียมตัว (Be Humble) ผู้บริหารมีความสำคัญต่อการทำหน้าที่ในโรงเรียน
ซึ่งงานผู้บริหารไม่ใช่เป็นรูปปั้น แต่เป็นงานที่เอื้อต่อทุกคนในโรงเรียน นั่นคือต้องมีสัมมาคารวะการรู้จักบุคคล
ในชุมชน การเปิดโอกาสกับครูและชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

15. ตัวแบบที่ดี (good Model) หากคุณกำลังส่งเสริมทักษะในศตวรรษที่ 21 ต้องรู้และฝึก
ตนเองให้มีความคิดสร้างสรรค์การทำงานร่วมกันฝึกการสื่อสารที่ดี และคิดวิเคราะห์เป็นการใช้เทคโนโลยีอย่าง

มีประสิทธิภาพ และการปลูกฝังสร้างสรรค์นวัตกรรม จัดสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับการเรียนรู้และความ
เสี่ยง

2. ด้านครูผู้สอน การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศในศตวรรษที่ 21 นั้นจะต้องมีครูผู้สอนที่
คุณลักษณะที่เป็นเลิศ และคุณลักษณะของครูที่เป็นเลิศนั้นนับว่าเป็นสิ่งสำคัญยิ่ง ที่จะนำพาสถานศึกษาไปสู่
ความเป็นเลิศ อย่างยั่งยืนได้ ในปัจจุบันนี้สังคมโลกเปลี่ยนไป ผู้เรียนไม่ได้เรียนรู้จากโรงเรียนเพียงแหล่งเดียว
แต่สามารถเรียนรู้ได้จากแหล่งเรียนรู้ภายนอกที่เป็นสังคมรอบตัวโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากอินเทอร์เน็ต ดังนั้น
บทบาทของครูผู้สอนในศตวรรษที่ 21 จึงต้องเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย โดยครูต้องช่วยแก้ไขและชี้แนะความรู้ทั้ง
ถูกผิดที่ผู้เรียนได้รับจากสื่อภายนอก รวมทั้งสอนให้รู้จักการคิดวิเคราะห์ กลั่นกรองความรู้อย่างมีวิจารณญาณ
ก่อนนำข้อมูลไปใช้อย่างถูกต้องและเหมาะสม นอกจากนี้ครูยังต้องปรับเปลี่ยนวิธีการสอนและต้องพัฒนาทักษะ
ที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของตนเอง 8 ประการคือ C-Teacher (ถนอมพร เลาหงษ์แสง,
2557) ดังนี้

2.1 คุณลักษณะของครูผู้สอน ในศตวรรษที่ 21 คุณลักษณะของครูผู้สอนในศตวรรษที่ 21
หมายถึง คุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับครูในอนาคต (C-Teacher) ซึ่งควรมีทักษะที่จำเป็นสำหรับการเรียนรู้ใน
ศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย 8 ประการ ดังนี้

1. C-Content หมายถึง การที่ผู้สอนต้องเป็นผู้เชี่ยวชาญเนื้อหาที่ตนรับผิดชอบในการสอน C-
Content ถือเป็นลักษณะที่จำเป็นอย่างที่สุดและขาดไม่ได้สำหรับผู้สอน เพราะถึงแม้ผู้สอนจะมีทักษะ C อื่นที่
เหลือทั้งหมด แต่หากขาดซึ่งความเชี่ยวชาญในเนื้อหาการสอนของตนแล้ว เป็นไปไม่ได้เลยที่ผู้เรียนจะสามารถ
เรียนรู้จากกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากผู้สอนที่ไม่แม่นยำในเนื้อหา หรือไม่เข้าใจในสิ่งที่ตนพยายามถ่ายทอด/ส่งผ่าน
ให้แก่ผู้เรียน

2. C-Computer (ICT) Integration หมายถึง ผู้สอนควรมีทักษะในการใช้คอมพิวเตอร์ใน
การบูรณาการกับการเรียนการสอนในชั้นเรียน เหตุผลสำคัญที่ผู้สอนจำเป็นต้อง มีทักษะด้านการประยุกต์
คอมพิวเตอร์เป็นเครื่อง มือหนึ่งในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ นอกจากจะเป็นการติดอาวุธด้านทักษะใน
การใช้ ICT โดยทางอ้อมให้แก่ผู้เรียนแล้ว หากมีการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพก็ยิ่ง
สามารถส่งเสริมทักษะกระบวนการ คิดของผู้เรียนได้เป็นอย่างดี

3. C-Constructionist หมายถึง ผู้สอนเป็นผู้สร้างสรรค์มีความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิด
Constructionism ซึ่งมุ่งเน้นว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้นั้นเป็นเรื่องภายในของตัวบุคคลจากการที่ได้ลงมือทำ
กิจกรรมใดๆ ให้เกิดการสร้างสรรค์ความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ หรือความรู้เดิมที่อยู่ในตัวบุคคลนั้นที่
มีอยู่ก่อน ผู้สอนที่เป็นผู้สร้างสรรค์ไม่เพียงแต่ใช้ทักษะนี้ในการพัฒนาในด้านของเนื้อหาความรู้ใหม่สำหรับ
ผู้เรียน แต่ยังสามารถนำไป ใช้ในการสร้างแผนการเรียนรู้อื่นๆ ซึ่งครอบคลุมกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียน
เป็นผู้สร้างความรู้ขึ้นในตนเอง ผ่านการลงมือผลิตชิ้นงานต่างๆ เช่นงานศิลปะ การเขียน โปรแกรมคอมพิวเตอร์
 เป็นต้น

4. C-Connectivity หมายถึง การที่ผู้สอนมีทักษะในการจัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงระหว่าง
ผู้เรียนด้วยกัน เพื่อน อาจารย์ ทั้งในสถานศึกษาเดียวกัน และต่างสถานศึกษาหรือเชื่อมโยงสถานศึกษา บ้าน
หรือชุมชนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ของผู้เรียนเนื่องจากแนวคิดที่ว่า การเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้
อย่างดี เมื่อสิ่งที่เรียนรู้มีความสัมพันธ์โดยตรงหรือเกี่ยวข้องกับ ความสนใจ ประสบการณ์ ความเชื่อสังคม และ
วัฒนธรรมของผู้เรียน การที่ผู้สอนสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่ผู้เรียนเรียนรู้ในชั้นเรียนกับเพื่อน อาจารย์ใน

สถานศึกษา บ้าน และสังคมแวดล้อมที่ผู้เรียนเป็นส่วนหนึ่งได้มากเท่าใด ก็ย่อมทำให้ผู้เรียนเกิดการเชื่อมโยงระหว่างสิ่งที่เรียนรู้กับประสบการณ์ตรง ได้มากเท่านั้น

5. C-Collaboration หมายถึง ผู้สอนมีบทบาทความสามารถในการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือกันกับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ และระหว่างผู้เรียนกับผู้สอน เพื่อฝึกทักษะการทำงานเป็นทีม การเรียนรู้ด้วยตนเองการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและสารสนเทศระหว่างกัน ซึ่งจะส่งผลต่อการพัฒนาผู้เรียนในด้านทักษะอาชีพและทักษะชีวิต

6. C-Communication หมายถึง การที่ผู้สอนมีทักษะในการสื่อสารกับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีไม่เฉพาะการพัฒนาให้เกิดทักษะของเทคนิคการสื่อสารที่ดี เช่น การอธิบายด้วยคำพูดข้อความยกตัวอย่าง ฯลฯ เท่านั้น หากยังหมายรวมถึงการเลือกใช้สื่อ (Media) ที่หลากหลายที่ช่วยให้ผู้สอนสามารถส่งผ่านเนื้อหาสาระที่ต้องการจะนำเสนอหรือสร้างสิ่งแวดล้อมเอื้อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองได้อย่างเหมาะสม

7. Creativity ต้องสร้างสรรคกิจกรรมการเรียนการสอนที่หลากหลาย แปลกใหม่จัดสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนโดยเน้นการเรียนรู้ด้วยตนเองให้มากที่สุด ผู้สอนต้องเป็นมากกว่าผู้ถ่ายทอดความรู้โดยตรงเพียงอย่างเดียว

8. Caring ผู้สอนต้องมีจิตใจต่อผู้เรียน ต้องแสดงออกถึงความรักความห่วงใยอย่างจริงจังต่อผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเชื่อใจส่งผลต่อการจัดสภาพการเรียนรู้ทำให้รู้สึกผ่อนคลาย ซึ่งเป็นสภาพที่ผู้เรียนจะมีความสุขในการเรียนรู้และจะเรียนรู้ได้ดีที่สุด

2.2 บทบาทและหน้าที่ของครูผู้สอน ในศตวรรษที่ 21

บทบาทและหน้าที่ของครูผู้สอนในศตวรรษที่ 21 คือเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการจัดการเรียนรู้ที่ทำหน้าที่หล่อหลอมให้ผู้เรียนเกิด “ทักษะ” ด้านต่างๆที่คงอยู่และมีพัฒนาการเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และเน้นให้ผู้เรียนใช้การคิดวิเคราะห์การแก้ปัญหา และการคิดสร้างสรรค์ที่สามารถนำไปเป็นฐานในการสร้างผลผลิตหรือพัฒนานวัตกรรม (Innovation) ได้ในอนาคต เพื่อตอบสนองนโยบาย Thailand 4.0 ของประเทศคือการก้าวไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง และทรัพยากรบุคคลของประเทศเป็นผู้มีความรู้ความสามารถ และใช้ความสามารถนั้นในการขับเคลื่อนประเทศ (อานนท์ ศักดิ์วีระวิชัย, 2560)

ในการนี้กระทรวงศึกษาธิการได้เล็งเห็นความสำคัญของการนำเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Information and Communications Technology :ICT) มาใช้ในการศึกษา ซึ่งจะเป็นเครื่องมือสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อการยกระดับคุณภาพทางการศึกษา ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนการสอนและการพัฒนาครูได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งยังช่วยแก้ปัญหาการขาดแคลนครูผู้สอน ตลอดจนลดความไม่เท่าเทียมทางการศึกษาในโรงเรียนที่ห่างไกลอีกด้วย และได้แนะนำวิธีการและเทคนิคต่างๆ ในบทบาทของครูและบทบาทผู้เรียน เพื่อให้ครูได้มีเทคนิคและวิธีการในการจัดขบวนการเรียนรู้ ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นเทคนิควิธีการเหล่านี้ล้วนเป็นวิธีที่ผู้เรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง ได้คิดค้นคว้าศึกษาทดลอง ซึ่งทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ผู้สอนจึงมีบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกในหลายลักษณะ ดังนี้ (ชาติ แจ่มนุช, 2545)

1. เป็นผู้จัดการ(Manager) เป็นผู้กำหนดบทบาทให้นักเรียนทุกคนได้มีส่วนร่วมทำกิจกรรมแบ่งกลุ่ม หรือจับคู่ เป็นผู้มีอบหมายงานหน้าที่ความรับผิดชอบแก่ นักเรียนทุกคน จัดการให้ทุกคนได้ทำงานที่เหมาะสมกับความสามารถและความสนใจของตน

2. เป็นผู้ร่วมทำกิจกรรม (An active participant) เข้าร่วมทำกิจกรรมในกลุ่มจริงๆ พร้อมทั้งให้ความคิดและความเห็นหรือเชื่อมโยงประสบการณ์ส่วนตัวของนักเรียนขณะทำกิจกรรม

3. เป็นผู้ช่วยเหลือและแหล่งวิทยาการ (Helper and resource) คอยให้คำตอบเมื่อนักเรียนต้องการความช่วยเหลือทาง วิชาการตัวอย่างเช่น คำศัพท์หรือไวยากรณ์การให้ข้อมูลหรือความรู้ในขณะที่นักเรียนต้องการซึ่งจะช่วยทำให้การเรียนรู้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น

4. เป็นผู้สนับสนุนและเสริมแรง (Supporter and encourager) ช่วยสนับสนุนด้านสื่ออุปกรณ์หรือให้คำแนะนำที่ช่วยกระตุ้นให้นักเรียนสนใจเข้าร่วมกิจกรรมหรือฝึกปฏิบัติด้วยตนเอง

5. เป็นผู้ติดตามตรวจสอบ (Monitor) คอยตรวจสอบงานที่นักเรียนผลิตขึ้นมา ก่อนที่จะส่งต่อไปให้ นักเรียนคนอื่นๆได้เรียนรู้ผลงานของเพื่อนต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความถูกต้อง ของคำศัพท์ ไวยากรณ์ การแก้คำศัพท์ผิด อาจจะทำได้ทั้งก่อนทำกิจกรรมหรือบางกิจกรรมอาจจะแก้ทีหลังได้

3. ด้านผู้เรียน ในศตวรรษที่ 21 ระบบการศึกษาต้องมีการพัฒนาเพื่อให้สอดคล้องกับภาวะความเป็นจริง ความท้าทายด้านการศึกษาในศตวรรษที่ 21 คือการเตรียมนักเรียนให้พร้อมสำหรับชีวิตในศตวรรษที่ 21 เป็นเรื่องสำคัญของกระแสการปรับเปลี่ยนทางสังคมที่เกิดขึ้นในศตวรรษที่ 21 ดังนั้นในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ผู้เรียนต้องมีทักษะของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 คือทักษะ (3Rs8Cs)

การพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 คือทักษะ (3Rs8Cs) เป็นทักษะการเรียนรู้ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 -2579 กำหนดวิสัยทัศน์ (Vision) ไว้ดังนี้ “คนไทยทุกคนได้รับการศึกษาและเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ ดำรงชีวิตอย่างเป็นสุข สอดคล้องกับหลักปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง และการเปลี่ยนแปลงของโลกศตวรรษที่ 21” เพื่อให้บรรลุวิสัยทัศน์และจุดมุ่งหมายในการจัดการศึกษาดังนั้นแผนการศึกษาแห่งชาติได้วางเป้าหมายด้านผู้เรียน (Learner Aspirations) โดยมุ่งพัฒนาผู้เรียนทุกคนให้มีคุณลักษณะและทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 คือ ทักษะ (3R8C) ประกอบด้วยทักษะและคุณลักษณะต่อไปนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560)

3.1 ทักษะ 3R คือ ทักษะด้านความรู้ (Hard Skills) ได้แก่ Reading การอ่านออก (W) Riting การเขียนได้ (A) Rithmetics การคิดเลขเป็น

3.2 ทักษะ 8C คือ ทักษะทางอารมณ์ (Soft Skills) ได้แก่

1. Critical Thinking & Problem Solving คือทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา

2. Creativity & Innovation คือทักษะด้านการสร้างสรรค์และนวัตกรรม

3. Cross-cultural Understanding คือทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรมต่างกระบวนทัศน์

4. Collaboration, Teamwork & Leadership คือทักษะด้านร่วมมือกันทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ

5. Communications Information & Media Literacy คือทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศและการรู้เท่าทันสื่อ

6. Computing & ICT Literacy คือทักษะด้านคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร

7. Career & Learning Skills คือทักษะอาชีพและทักษะการเรียนรู้

8. Compassion คือความมีเมตตา กรุณา มีวินัย คุณธรรม จริยธรรม

หลักอิทธิบาท 4

หลักอิทธิบาท 4 เป็นหลักพุทธธรรมที่นำมาประยุกต์ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ โดยมีรายละเอียดดังนี้

พระพุทธองค์ได้ให้หลักการและแนวคิดเกี่ยวกับอิทธิบาท 4 ในสูตรต้นตปิฎกมัชฌิมนิกายมัชฌิมนิคาเยปิฎกที่ชื่อว่า สวากทังหลายของเราผู้ปฏิบัติตามเจริญอิทธิบาท 4 ประการคือภิกษุในธรรมวินัยนี้ เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยฉันทสมาธิปราณสังขาร (สมาธิที่เกิดจากฉันทะความเพียรสร้างสรรค์) เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิริยสมาธิปราณสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิริยะความเพียรสร้างสรรค์) เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยจิตตสมาธิปราณสังขาร (สมาธิที่เกิดจากจิตตะความคิดสร้างสรรค์) เจริญอิทธิบาทอันประกอบไปด้วยวิมังสาสมาธิปราณสังขาร (สมาธิที่เกิดจากวิมังสาสมาธิความเพียรสร้างสรรค์) ประการนั้นแลสวากของเราเป็นอันมากจึงได้บรรลุที่สุดแห่งอภิญญาและอภิญญาบารมีอยู่ (ดูรายละเอียดใน ม.ม. (ไทย) 13/247/292)

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ) (2549) ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท 4 คือบทของพระธรรมเช่นว่าจะมีฉันทะวิริยะจิตตะวิมังสาที่เรียกว่าอิทธิบาทนี้ต้องมีและมีได้โดยไม่รู้สีกตัวคนที่มีการทำงานย่อม ทำงานด้วยความพอใจความขยันขันแข็งความเอาใจใส่ใคร่ครวญอยู่เสมอนี้เรียกว่า เขามีอิทธิบาททั้งสี่ ประการนั้นอยู่โดยไม่รู้สีกตัว

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต) (2549) ได้กล่าวถึงหลักอิทธิบาท 4 ไว้ว่า คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จ คุณธรรมที่นำไปสู่ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมายมี 4 อย่าง คือ 1) ฉันทะ ความพอใจ คือ ความต้องการที่จะทำใฝ่ใจรักจะทำสิ่งนั้นอยู่เสมอ และปรารถนาจะทำให้ผลดียิ่งๆ ขึ้นไป 2) วิริยะ ความเพียร คือ ขยันหมั่นเพียร ประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็ง อดทนเอาธุระไม่ทอดทิ้ง 3) จิตตะ ความคิดมุ่งไป คือ ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำในสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิต ผักไฝไม่ปล่อยให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป อุทิศตัวอุทิศใจให้สิ่งที่ทำ 4) วิมังสา ความไตร่ตรอง หรือ ทดลอง คือ หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญ ตรวจสอบ เหตุผลและตรวจสอบข้อที่ย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

พระมหาณรงค์ศักดิ์ ฐิตญาโณ (2546) ได้กล่าวไว้ว่า อิทธิบาท 4 คือความสำเร็จความสำเร็จ ด้วยดี การสำเร็จความกระทำใฝ่ใจรักเข้าถึงซึ่งธรรมเหล่านั้นอิทธิบาทคือเวทนาขันธสัญญาขันธ สังขารขันธ วิญญาณขันธของบุคคลผู้บรรลุธรรมเหล่านั้นเจริญอิทธิบาทคือยอมเสพเจริญทำให้มากซึ่ง ธรรมเหล่านั้นด้วยเหตุนี้จึงเรียกว่าเจริญอิทธิบาท

ว.วชิรเมธี (2551) ได้กล่าวไว้ว่า การทำงานให้ประสบความสำเร็จตามแนวพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแนะนำให้ปฏิบัติตามหลักอิทธิบาท 4 อิทธิบาท แปลว่าหลักพื้นฐานแห่งความสำเร็จหรือ ทางสู่ความสำเร็จมีองค์ประกอบ 4 ประการคือ 1) ฉันทะคือมีใจรักทำงานด้วยใจรักงาน 2) วิริยะคือ พากเพียรทำงานรักแล้วต้องขยันความขยันคือภาคปฏิบัติของการความรักความรักในงานจะทำให้เรารู้ ว่าควรทำงานอะไรส่วนความขยันจะทำให้งานนั้นก้าวไปสู่ความสำเร็จการทำงานถ้าขาดความขยัน ความชำนาญก็จะไม่เกิด 3) จิตตะคือจดจำจ่อจิตหมายความว่าทำอะไรก็ตามให้เจาะลงไปปักใจลงไป ในสิ่งนั้นอย่างลึกซึ้งอย่างมุ่งมั่นอย่างจริงจังและอย่างทุ่มเทใครก็ตามที่ทำงานด้วยการเอาใจจดจ่ออยู่กับงานนั้นคนนั้นจะประสบความสำเร็จ 4) วิมังสาคือวินิจฉัยได้แก่การวิเคราะห์สังเคราะห์สร้างสรรค์ พัฒนานั่นเองเมื่อเราทำงานอะไรก็ตามให้พิถีพิเคราะห์สร้างสรรค์พัฒนาพระพุทธเจ้าทรงเป็น ตัวอย่างของนักวิจัยชั้นยอดของโลกพระองค์ทรงสามารถสร้างปัญญาขึ้นมาใหม่จากเหตุการณ์ที่คนทั้งหลายมองไม่เห็นว่าเป็นทางมาของปัญญาได้อย่างไรหากเราดูจากพุทธประวัติได้ก็จะพบว่าสาเหตุที่ทำให้พระพุทธเจ้าแต่เมื่อยังเป็นเจ้าชายสิทธัตถะทรงเสด็จออกผนวชก็เป็นเพราะว่าพระองค์ทรงรู้จักใช้ ปัญญาในเชิงสร้างสรรค์อันได้แก่การรู้จักคิดเชิงวิเคราะห์

สรุปว่า การนำหลักอิทธิบาท 4 ไปประยุกต์ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมให้บุคลากรในสถานศึกษามีหลักธรรมทั้ง 4 ประการนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ฉันทะ (ความพอใจ) ผู้บริหารสถานศึกษาควรสร้างบรรยากาศในการทำงานที่เอื้อต่อความพอใจในการทำงานของบุคลากร โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาบุคลากร การสร้างขวัญและกำลังใจในการทำงาน วิริยะ (ความเพียร) ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน ไม่ยอมแพ้ต่ออุปสรรคหรือความยากลำบาก โดยการสร้างแรงจูงใจในการทำงาน การให้รางวัลหรือขวัญกำลังใจ เป็นต้น จิตตะ (ความคิดมุ่งไป) ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมให้บุคลากรมีสมาธิจดจ่อในการทำงาน มุ่งมั่นไปสู่เป้าหมายที่ตั้งไว้ โดยการสร้างวัฒนธรรมการทำงานที่เน้นคุณภาพ ประสิทธิภาพ และประสิทธิผล วิมังสา (ความไตร่ตรอง) ผู้บริหารสถานศึกษาควรส่งเสริมให้บุคลากรมีความคิดสร้างสรรค์ คิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล โดยการสร้างบรรยากาศในการทำงานที่เปิดกว้างต่อความคิดใหม่ๆ การส่งเสริมให้บุคลากรเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ อยู่เสมอ หากผู้บริหารสถานศึกษาสามารถส่งเสริมให้บุคลากรในสถานศึกษามีหลักธรรมทั้ง 4 ประการนี้ ก็จะส่งผลให้สถานศึกษาบรรลุเป้าหมายและประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืน

การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4 ในศตวรรษที่ 21

ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ ในศตวรรษที่ 21 จะต้องนำหลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักธรรมแห่งความสำเร็จมาใช้ในการบริหารสถานศึกษา โดยการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในทุกขั้นตอนของการบริหาร คือ ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Planning) ขั้นตอนที่ 2 การจัดองค์การ (Organizing) ขั้นตอนที่ 3 การบังคับบัญชาสั่งการ (Commanding) ขั้นตอนที่ 4 การประสานงาน (Coordinating) ขั้นตอนที่ 5 การควบคุม (Controlling) และมีการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 คือ

1. ฉันทะ รักงาน คือมีใจรัก พอใจจะทำสิ่งนั้นและทำด้วยใจรัก ต้องการทำให้ผลสำเร็จอย่างดีแห่งงานหรือการศึกษาเล่าเรียน ที่ทำมิใช่สักแต่จะทำพอให้เสร็จๆ หรือเพียงเพราะอยากได้รางวัลหรือผลกำไร
2. วิริยะ สู้งาน คือพากเพียร ขยันหมั่นประกอบ หมั่นกระทำสิ่งนั้นด้วยความพยายามเข้มแข็งอดทน เอาธุระไม่ทอดทิ้ง ไม่ทอดลอยก้าวไปข้างหน้าจนกว่าจะสำเร็จ
3. จิตตะ ใส่ใจงาน คือเอาจิตฝึกฝืนตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำ และทำสิ่งนั้นด้วยความคิดไม่ปล่อยจิตใจให้ฟุ้งซ่านเลือนลอย ใช้ความคิดในเรื่องนั้นบ่อยๆ เสมอๆ ทำกิจหรืองานนั้นอย่างอุทิศตัวอุทิศใจ
4. วิมังสา ทำงานด้วยปัญญา ใช้ปัญญาสอบสวน คือหมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนเกินเลยบอกพร้อมขัดข้องในสิ่งที่ทำนั้น โดยรู้จักทดลอง วางแผน วัตถุประสงค์ค้นวิธีแก้ไข ปรับปรุง เพื่อจัดการและดำเนินงานนั้นให้ได้ผลดียิ่งขึ้นไป

การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4 ในศตวรรษที่ 21 เป็นการประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศ 3 ด้าน คือ 1) การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สำหรับผู้บริหาร 2) การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สำหรับครูผู้สอน 3) การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สำหรับผู้เรียน โดยมีรายละเอียดดังนี้

ประการที่ 1 การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สำหรับผู้บริหาร

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารสถานศึกษาให้เป็นเลิศนั้น ผู้บริหารองค์กรควรประพฤติปฏิบัติตน ดังนี้ (พระโฆสิต โฆสิตธมโม,2565)

1. ฉันทะ ผู้บริหารพอใจรักใคร่ในการบริหาร มีใจรักในงานของตนอยู่เสมอ เพื่อให้ตนมีจิตฝึกฝนที่จะให้งานของตนนั้นบรรลุผลสำเร็จ ผู้บริหารจึงต้องทำในสิ่งที่ตั้งใจ ถูกต้อง และมีความ สุจริต ยุติธรรม เพียรทำในงานให้สำเร็จ

2. วิริยะ ผู้บริหารเพียรพยายามในการบริหาร มีความขยันหมั่นเพียร ปฏิบัติงาน ด้วยความพยายาม เข้มแข็ง อดทน ไม่ท้อถอย เพียรประกอบความดี ความบากบั่น ฝ่าฝืนความรู้เพื่อนำมา บริหารงานที่ตนรับผิดชอบให้ดีขึ้น

3. จิตตะ ผู้บริหารเอาใจใส่ในการบริหาร ใส่ใจในงานของตน เอาจิตฝึกฝนไม่ปล่อยจิตให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอย มีความกระตือรือร้น ทำด้วยความมีชีวิตชีวา ทำงานด้วยความรอบคอบ ไตร่ตรองหาเหตุผลที่เหมาะสมป้องกันการเกิดข้อผิดพลาดในการบริหารองค์กร

4. วิมังสา ผู้บริหารพิจารณา ไตร่ตรองในการบริหาร หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจตราหาเหตุผล และตรวจสอบข้อบกพร่องอยู่เสมอ คิดวางแผนหาวิธีแก้ไขปรับปรุงงานให้ดีขึ้น ใช้ปัญญาไตร่ตรองสิ่งใดผิด สิ่งใดถูกยึดมั่นในคุณธรรม จริยธรรมในวิชาชีพของตนเองมีให้ต่างพร้อย ไม่ละโมภในทรัพย์เงินทองของสมนาคุณ

ประการที่ 2 การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สำหรับครูผู้สอน

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อใช้ในการจัดการเรียนการสอนสำหรับครูผู้สอน ควรประพฤติปฏิบัติตน ดังนี้

1. ฉันทะ ครูผู้สอนมีความพอใจรักในการสอน ใจที่รักอันเกิดจากความศรัทธาและความเชื่อมั่นต่อสิ่งที่สอน

2. วิริยะ ครูผู้สอนมีความเพียรพยายามในการสอน ใช้ความกล้าสู้ความยากลำบากมีความมุ่งมั่นทุ่มเทในการ ถ่ายทอดความรู้อยู่เสมอ

3. จิตตะ ครูผู้สอนมีความคิดจดจ่อเอาใจใส่ต่อการสอน และมีจิตใจที่ตรงตามต่อการสอน

4. วิมังสา ครูผู้สอนพิจารณาไตร่ตรองในการสอน ได้แก่ การใช้ปัญญา พิจารณาใคร่ครวญ ตรวจหาเหตุผล และตรวจสอบเกี่ยวกับข้อขัดข้องในการจัดการเรียนการสอน เพื่อปรับปรุงพัฒนาแก้ไขปัญหาให้ดียิ่งขึ้น

ประการที่ 3 การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สำหรับผู้เรียน

การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 สำหรับผู้เรียน ในการเรียน ควรประพฤติปฏิบัติตน ดังนี้

1. ฉันทะ ผู้เรียนมีใจรักในการเรียน การทำงาน การบ้านต่างๆที่ได้รับมอบหมายจากครูสอน พอใจในการเรียนและเรียนอย่างมีความสุข

2. วิริยะ ผู้เรียนมีความอดทนต่อการเรียน อดทนต่อการบ้านหรืองานที่ครูมอบหมายให้ทำ และเพียรพยายามทำให้งานนั้นๆ สำเร็จ

3. จิตตะ ผู้เรียนเอาใจใส่ต่อการเรียน ขณะเรียนในชั้นเรียน และเอาใจใส่จดจ่อต่อการบ้านหรืองานที่ได้รับมอบหมายให้ทำ

4. วิมังสา ผู้เรียนพิจารณาไตร่ตรองต่อการเรียน ต่องานหรือการบ้านที่ได้รับมอบหมาย โดยใช้ปัญญา พิจารณาไตร่ตรอง ตรวจสอบให้รอบครอบ และหากมีข้อบกพร่องก็ปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้อง

บทสรุป

การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4 ในศตวรรษที่ 21 ประกอบด้วย กระบวนการและหลักการบริหารสถานศึกษา คือการวางแผน การจัดองค์การ การบังคับบัญชาสั่งการ การประสานงาน และการควบคุม นอกจากนี้ผู้บริหาร ครูผู้สอนและผู้เรียนจะต้องมีทักษะและคุณลักษณะในศตวรรษที่ 21 ร่วมด้วย อีกทั้งในการบริหารสถานศึกษาจะต้องประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 ในการบริหารสถานศึกษาในทุกๆขั้นตอนของการบริหาร ตลอดจนผู้บริหาร ครูผู้สอน และผู้เรียนจะต้องนำหลักพุทธธรรมนี้มาใช้ในการบริหารงาน การสอน และการเรียน ซึ่งถ้านำหลักอิทธิบาท 4 มาใช้ได้ครบทุกกลุ่มคน และทุกขั้นตอนของการทำงาน ก็จะนำพาสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศได้อย่างแท้จริง องค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาสรุปองค์ความรู้การวิจัย ดังในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศตามหลักอิทธิบาท 4 ในศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). **แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 – 2579**. แหล่งที่มา <https://www.moe.go.th/แผนการศึกษาแห่งชาติ-พ-ศ-2560/> สืบค้นเมื่อ 23 ธ.ค. 2566.
- ฉัตรชัย หวังมีจมี. (2560). **สมรรถนะครูไทยในศตวรรษที่ 21** ปรับการเรียนรู้เปลี่ยนสมรรถนะ. วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ช่วงโชติ พันธุ์เวช. (2551). **แม่แบบการจัดการศึกษาเชิงคุณภาพ SIPPO Model**. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอมมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- ชาติ แจ่มนุช. (2545). **สอนอย่างไรให้คิดเป็น**. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง.
- ถนอมพร เลหาจรัสแสง. (2557). **ทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 เพื่อการพัฒนาอาจารย์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่**. เชียงใหม่: สำนักบริการเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ธงชัยสันติวงศ์. (2539). **องค์การและการบริหาร**. พิมพ์ครั้งที่ 10. กรุงเทพมหานคร: ไทยพัฒนาพานิช.
- ธัญพร พรหมการ. (2559). **คุณลักษณะครูในศตวรรษที่ 21 ในโรงเรียนที่มีนักเรียนข้ามวัฒนธรรมเชียงใหม่**. วารสารงานวิจัยกาสะลองคา มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. 11(2). 95.
- พระโฆสิต โฆสิตธมโม. (2565). **การประยุกต์ใช้หลักอิทธิบาท 4 เพื่อการบริหารองค์กรสู่ความสำเร็จ**. วารสารธรรมวัตร. 3(1). 39-47.
- พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). (2549). **การทำงานที่เป็นสุข**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป. อ. ปยุตโต). (2549). **การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงาน**. พิมพ์ครั้งที่ 8. กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ.
- พระมหาณรงค์ศักดิ์ ฐิตญาโณ. (2546). **พระอภิธรรมปิฎก 1**. กรุงเทพมหานคร :โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ภูษิต ปุณรัตน์ และคณะ. (2561). **การบริหารเวลา การบริหารชีวิตตามวิถีพุทธในศตวรรษที่ 21**. วารสารวิชาการธรรมทรศน์. 18(2). 295-304.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). **พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ว.วชิรเมธี. (2551). **คนสำราญงานสำเร็จ**. พิมพ์ครั้งที่ 14. กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์.
- สมหมาย อ่าตอนกลอย. (2556). **บทบาทผู้บริหารสถานศึกษาในศตวรรษที่ 21**. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม. 7(1). 1-7.
- อานนท์ ศักดิ์วีระวิชัย. (2560). **คุณลักษณะของคนไทย 4.0 ที่ต้องปฏิรูปจะช่วยให้ Thailand 4.0 เป็นความจริง**. แหล่งที่มา <http://www.manager.co.th/Daily/ViewNews.aspx?NewsID=960000002086> สืบค้นเมื่อ 24 ธ.ค. 2566.
- George Couros. (2010). **The 21st Century Principal**. From <http://connectedprincipals.com/archives/1663>. Retrieved December 21, 2023.
- Griffin, Ricky W. (2013). **Management Principles and Practices**. 11th ed. Canada: Nelson Education.
- Kharbach, M. (2015). **The 20 digital skills every 21st century teacher should have**. From <http://www.educatorstechnology.com/2012/06/33-digital-skills-every-21stcentury.html> Retrieved December 24, 2023.

- March, T. (2012). **21st Century teaching skills**. From <http://tommarch.com/strategies/skills-checklist/> Retrieved December 24, 2023.
- Martin, J. (2010). **The meaning of the 21st century**. Bangkok, Inc.
- Saavedra, A. R. & Opfer, V. D. (2012). **Teaching and learning 21st century skills: Lessons**. The learning science. Asia Society Partnership for Global Learning: RAND Corporation.
- Simmon, C. (n.d.). **Teacher skills for the 21st century**. From http://www.ehow.com/list_6593189_teacher-skills-21st-century.html Retrieved December 24, 2023.
- Thailand Development Research Institute. (2013). **Basic Education Reform Preparation of Strategic the responsibility**. From <https://tdri.or.th/wp-content/uploads/2014/06/wb103.pdf> Retrieved December 24, 2023.